

UDK 34 (497.11) (05)

YU ISSN 0350-0500

PRAVNI ŽIVOT

ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

»Pravni život«, časopis za pravnu teoriju i praksu pojavio se 1952. godine kao zajedničko glasilo udruženja pravnika Srbije i Bosne i Hercegovine, a nešto docnije i Udruženja pravnika Crne Gore.

Pošto su ostala dva udruženja počela izdavati sopstvene časopise, »Pravni život« 1969. godine postaje glasilo Udruženja pravnika Srbije.

Časopis objavljuje teorijska istraživanja i studije iz jugoslovenskog i uporednog prava kao i materijale sa naučnih i stručnih skupova. U njemu se poklanja pažnja svemu onome što se u pravnom životu zbiva. Na njegovim stranama objavljuju se izabrane odluke iz sudske i arbitražne prakse, osvrti i prikazi novih knjiga kao i raznovrsni prilozi iz svakodnevne prakse. Kao glasilo Udruženja pravnika Srbije, časopis prati delatnost pravničke organizacije i o njima obaveštava čitaoce.

Dosadašnji urednici »Pravnog života« bili su: Mihailo Đorđević (1952–1969), dr Živojin Aleksić (1969–1975) i dr Milan Petrović (1975–1980).

Broj 9/2017 / Godina LXVI / Knjiga 599

1–790

B e o g r a d

MARTA SJENIČIĆ,
DRAGAN MILJUŠ

KODEKS SVETSKE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE O REKLAMIRANJU ZAMENA ZA MAJČINO MLEKO

– Stepen legislativne usvojenosti –

U V O D

Svetska zdravstvena organizacija (u daljem tekstu: SZO) naglašava važnost dojenja kao isključivog izvora hrane tokom prvih šest meseci života i podržava nastavak dojenja, uz dodatak sigurne i adekvatne dohrane, do druge godine života ili nakon toga. Nakon niza savetovanja sa svim zainteresovanim stranama, uključujući proizvođače, SZO je 1981. godine usvojila Međunarodni kodeks o reklamiranju zamena za majčino mleko (u daljem tekstu: Kodeks). Od tada su 132 države donele regulativu kojom su odredbe Kodeksa i povezanih rezolucija Skupštine SZO inkorporisane, u potpunosti ili u većoj meri, u nacionalne propise.

Međunarodni kodeks o reklamiranju zamena za majčino mleko

Kodeks je donet u cilju davanja doprinosa obezbeđivanju bezbedne i adekvatne ishrane odojčadi, kroz zaštitu i promociju dojenja. Cilj Kodeksa je i obezbeđivanje pravilnog korišćenja zamena za majčino mleko, tamo gde su one ne-

Dr Marta Sjeničić, viši naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu.

Dr Dragan Miljuš, Institut za javno zdravlje Srbije "Dr Milan Jovanović Batut".

ophodne, a na osnovu adekvatne informacije i odgovarajućeg reklamiranja i distribucije zamena.¹ Kodeks je donet imajući u vidu više pretpostavki:

– *Dojenje* je, pre svega, zajednička biološka i emotivna osnova za zdravlje majke i deteta; antizapaljenske karakteristike majčinog mleka pomažu u zaštiti odojčadi od bolesti i njihovom razvoju; podrška i zaštita dojenja je bitan deo mera koje treba preduzeti za promovisanje zdravog rasta i razvoja odojčadi i male dece.

– *Nacionalne vlasti* bi trebalo da razviju sistem zaštite, olakšavanja i podrške dojenju, stvaranjem okruženja koje neguje dojenje, obezbeđuje adekvatnu porodičnu i društvenu podršku i štiti majke od faktora koje sprečavaju dojenje.

– *Zdravstveni sistem i zdravstveni radnici i saradnici* imaju značajnu ulogu u podršci i olakšavanju dojenja i u obezbeđivanju kontinuiranih i objektivnih saveća majci i porodici o značaju dojenja ili, tamo gde je to potrebno, o adekvatnom korišćenju formule za mlađu odojčad (*infant formulae*).

– *Obrazovni i socijalni sistem* takođe treba da budu uključeni u zaštitu i promociju dojenja i adekvatno korišćenje dopunske hrane.

– *Porodice, društvo, ženske organizacije i druge nevladine organizacije* imaju posebnu ulogu u zaštiti i promociji dojenja i u obezbeđivanju podrške potrebne trudnicama, porodiljama i majkama male dece, u donošenju odluke o dojenju.

– Postoji potreba za *saradnjom vladinog sektora, nevladinog sektora, organizacija Ujedinjenih nacija, eksperata* u različitim disciplinama, grupa potrošača i industrije, a u cilju unapređenja zdravlja i ishrane majki, odojčadi i male dece.

– Nemogućnost ili drugi razlozi za ne-dojenje ili delimično dojenje, stvaraju *legitimno tržište* za formulu za mlađu odojčad i za sastojke od kojih se ona pravi; ovi proizvodi treba da *budu pristupačni* onima kojima su potrebni kroz komercijalnu ili nekomercijalnu distribuciju sistema; *oni ne smeju biti reklamirani ili distribuirani* na način koji utiče na zaštitu i promociju dojenja; neadekvatna ishrana vodi do loše uhranjenosti beba, porasta morbiditeta i mortaliteta u svim zemljama, a neadekvatna praksa reklamiranja zamena za majčino mleko doprinosi ovim velikim zdravstvenim problemima; deca mogu dobiti adekvatnu dopunsku hranu (*complementary food*) nakon šestog meseca života, ali ta hrana nikako ne može biti korišćena kao zamena za majčino mleko.

– *Proizvođači i distributeri* zamena za majčino mleko imaju važnu i konstruktivnu ulogu kada se radi o ishrani odojčadi, promovisanju cilja Kodeksa i o njegovoj pravilnoj primeni.

¹ Član 1 Međunarodnog Kodeksa o reklamiranju zamena za majčino mleko.

– *Vlade zemalja potpisnica* se pozivaju da preduzmu adekvatne aktivnosti na svom socijalnom i legislativnom okviru kako bi se realizovao cilj Kodeksa.²

“Kodeks se odnosi na reklamiranje i praksu vezanu za sledeće proizvode: zamene za majčino mleko, uključujući formulu za odojčad; druge mlečne proizvode, hranu i napitke, uključujući dopunsku hranu koja se daje preko bočice, kada je reklamirana ili na drugi način prikazana kao odgovarajuća, sa ili bez modifikacija, za korišćenje kao delimična ili potpuna zamena za majčino mleko; bočice i cucle za bočice”. Kodeks se odnosi i na kvalitet ovih proizvoda, njihovu dostupnost i informaciju o njihovom korišćenju.³

Donošenju Kodeksa je prethodilo ili je ono bilo praćeno sa više rezolucija SZO⁴ koje podstiču i apeluju na države članice da podrže i implementiraju Kodeks u nacionalnu regulativu, kao i da prate njegovo sprovođenje. Rezolucije se odnose i na podržavanje dojenja kao idealnog za psihički i fizički razvoj deteta, zatim na potrebu revidiranja aktivnosti prodaje i promocije hrane za bebe i uvođenja legislative koja podržava dojenje, a onemogućava reklamiranje hrane za bebe protivno Kodeksu., Po svojoj sadržini, Kodeks predstavlja preporuke, odnosno ono što bi relevantni subjekti trebalo da preduzmu. Države članice SZO su u većoj ili manjoj meri inkorporisale odredbe Kodeksa u svoje nacionalne regulative, negde kao obaveze, a negde kao preporuke i o tome će u daljem tekstu biti reči.

Inkorporacija Kodeksa u nacionalne pravne sisteme i njegova implementacija

Vodeće organizacije u oblasti promovisanja dojenja (SZO, *United Nations International Children's Emergency Fund* - UNICEF i *International Baby Food Action Network* - IBFAN) objavile su 2016. godine *Marketing of Breast-milk Substitutes: National Implementation of the International Code – Status Report 2016* (u daljem tekstu: Izveštaj).⁵ Prema Izveštaju, agresivni marketing zamena za majči-

² Uvodne odredbe Kodeksa.

³ Član 2 Kodeksa.

⁴ Na primer: Resolution EV67.R12 Draft International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes, Internet stranica: http://www.who.int/nutrition/publications/code_english.pdf; Resolution WHA34.22, Internet stranica: http://www.who.int/nutrition/topics/WHA34.22_itycn_en.pdf; Resolution WHA 33.32 Infant and young children feeding, <http://www.ibfanasia.org/WHA/WHA33.32.pdf>, 20.09.2016.

⁵ “Marketing of Breast-milk Substitutes: National Implementation of the International Code – Status Report 2016”, Urednik: Cathy Wolfheim, WHO, UNICEF, IBFAN, ISBN 978 92 4 156532 5

no mleko podriva napore za unapređenje stope dojenja.⁶ Odgovorani marketing zahteva ponovnu procenu i reviziju marketinških praksi koje ne vode ispunjenju prava dece na hranu, kvalitetnoj ishrani i najvišim dostupnim zdravstvenim standardima. U tom kontekstu, marketing koji može uticati na rasprostranjenost i trajanje dojenja, predstavlja izazov.

Od trenutka donošenja Kodeksa, 135 zemalja je izvestilo da je donelo regulativu kojom su odredbe Kodeksa i povezanih rezolucija Skupštine Svetske zdravstvene organizacije, u potpunosti ili u većoj meri ugradile u nacionalne propise. Međutim, prema Izveštaju:

- svega četvrtina zemalja potpisnica zahteva uključivanje svih informacija iz člana 4 Kodeksa u informativne i edukativne materijale koji obrađuju ishranu odojčadi i upućeni su trudnicama i majkama odojčadi i male dece;

- tek približno polovina zemalja potpisnica zabranjuje reklamiranje u opštoj javnosti i davanje finansijskih i materijalnih poklona zdravstvenim radnicima ili članovima njihovih porodica;

- svega trećina članica zabranjuje proizvođačima i distributerima direktan kontakt sa trudnicama i majkama;

- mali broj zemalja članica zahteva da nalepnice na konkretnim proizvodima uključuju preporuke o uzrastu za uvođenje zamena za majčino mleko, o uvođenju samo na savet zdravstvenog radnika, o potrebi pripreme i korišćenja na adekvatan način;

- ograničen broj zemalja je doneo pravnu regulativu koja omogućava osnivanje formalnog mehanizma nadzora i primene Kodeksa, a

- tek 32 države su izvestile da su uspostavile mehanizam za nadzor i primenu Kodeksa, a još manje njih je izvestilo o uspostavljanju funkcionisanja tog mehanizma.

UNICEF i SZO su, sa nizom partnera, preduzeli više inicijativa u cilju većeg političkog obavezivanja i ulaganja u dojenje, kao kamena temeljca za ishranu dece, njihovo zdravlje i razvoj. Neke od tih inicijativa su: *Brastfeeding Advocacy Initiative* i *Global Network for Monitoring and Support for Implementation of the Code (NetCode)*. Cilj ovih inicijativa jeste ojačavanje kapaciteta nadzora Kodeksa i drugih rezolucija SZO vezanih za ovo pitanje, i efektivna primena i nadzor nad primenom nacionalne legislative kojom se Kodeks usvaja.⁷

Izveštaj daje pregled legislative nekoliko zemalja koje su u većoj ili manjoj meri uključile Kodeks u nacionalnu regulative (Jermenija, Bocvana, Indija, Vijet-

⁶ Isto, str. 7.

⁷ Isto, str. 8-9.

nam, Bangladeš, Nemačka, Francuska, Novi Zeland). Kodeks su delimično kroz nacionalnu regulativu usvojile i Bosna i Hercegovina⁸, kao i Hrvatska⁹.

U Aneksu 1 Izveštaja koji sadrži tabelu o pravnom statusu Kodeksa u svim državama članicama SZO, *Srbija* je navedena kao država koja sadrži dosta relevantnih odredbi u zakonima.¹⁰ Aneks 2 Izveštaja daje detaljan pregled država članica po različitim pokazateljima o tome koliko je Kodeks inkorporisan u nacionalnu regulativu. Iz tog Aneksa, proizilazi da Srbija svojom regulativom pokriva mali broj pokazatelja: proizvoda koje nacionalna regulativa pokriva, informacija koje su plasirane u edukativnom materijalu (u skladu sa zahtevima člana 4 Kodeksa), i uvida u štetne socijalne, zdravstvene i finansijske implikacije korišćenja zamena za majčino mleko. Zapravo, od 19 datih pokazatelja, Srbija pokriva svega dva i to: zabranu reklamiranja opštoj populaciji i zabranu promovisanja zdravstvenim radnicima i ustanovama.

Za sedam pokazatelja nema podataka za Srbiju, i to su: zabrana slikovnog ili tekstualnog idealizovanja zamena za majčino mleko; odobrenje zahtevano za doniranje materijala kompanije; postojanje obavezujućeg mehanizma za nadzor; mehanizma koji mora biti nezavisan i transparentan; mehanizma oslobođenog komercijalnog uticaja; mehanizma koji mora da sadrži ovlašćenje za istraživanje kršenja Kodeksa; i, mehanizma sa ovlašćenjem da se izrekne pravna sankcija.

O deset pokazatelja postoje podaci da u našoj zemlji nisu ispunjeni: zabrana sredstava promocije koja pospešuju prodaju konkretnih proizvoda; zabrana davanja primeraka proizvoda i poklona opštoj populaciji; zabrana kontakta sa trudnicama i majkama; zabrana davanja poklona zdravstvenim radnicima i ustanovama; postojanje oznake na nalepnicima o preporučenom uzrastu za korišćenje konkretnih proizvoda; postojanje oznake na nalepnicima o superiornosti dojenja; postojanje oznake da treba da se koristi samo po savetu zdravstvenog radnika; postojanje uputstava za pripremu; zabrana slikovne/tekstualne idealizacije formule za odojčad; i, upozorenje na patogene mikroorganizme.¹¹

Situacija, međutim, nije tako loša, već su navedeni podaci verovatno odraz neadekvatnog obaveštavanja SZO od strane nacionalnih vlasti. Upoređivanje nacionalne regulative sa odredbama Kodeksa ukazuje da je veliki deo Kodeksa zapravo u njoj sadržan, ali da nešto i nedostaje, o čemu će kasnije biti reči.

⁸ Pravilnik o formulama za dojenčad i formulama nakon dojenja, Službeni glasnik BiH, br. 105/2012.

⁹ Pravilnik o početnoj i prijelaznoj hrani za dojenčad, Narodne novine br. 39/2013.

¹⁰ "Marketing of Breast-milk Substitutes: National Implementation of the International Code – Status Report 2016", Urednik: Cathy Wolfheim, WHO, UNICEF, IBFAN, ISBN 978 92 4 156532 5, str. 50.

¹¹ Isto, str. 59.

Regulativa EU o početnoj i prelaznoj formuli za odojčad

Direktiva Komisije 2006/141/EZ od 22. decembra 2006. o početnoj i prelaznoj formuli za odojčad i izmeni Direktive 1999/21/EZ (u daljem tekstu: Direktiva) utvrđuje zahteve u pogledu sastava i označavanja početne i prelazne formule namenjene ishrani zdrave odojčadi u Zajednici. Njome se predviđa da države članice primenjuju načela i ciljeve Kodeksa SZO, koji se odnose na stavljanje na tržište, informisanje i odgovornosti zdravstvenih tela. Ona se, dakle, poziva na Kodeks i njemu je saobrazna. Direktiva je za države članice obavezujuća.

Direktivi 2006/141/EZ su prethodile i direktive Evropske zajednice u ovoj oblasti, u većoj ili manjoj meri vezane za ishranu odojčadi i reklamiranje hrane za odojčad.¹²

Usaglašenost regulative Republike Srbije sa Kodeksom SZO

Propisi Republike Srbije pružaju dosta prostora i dosta osnova za zaštitu dojenja, kao i za potencijalno uključivanje regulative o reklamiranju zamena za majčino mleko u nacionalnu regulativu. Svi opšti akti, počevši od Ustava i zakona, preko uredbi i pravilnika do vodiča i stručno-metodoloških uputstava, podrža-

¹² Council Directive of 3 May 1989 on the approximation of the laws of the Member States relating to foodstuffs intended for particular nutritional uses (89/ 398 /EEC), Internet stranica: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31989L0398&from=en>, 24.06.2017; Directive 96/84/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 amending Directive 89/398/EEC on the approximation of the laws of the Member States relating to foodstuffs intended for particular nutritional uses, Internet stranica: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996L0084&from=EN>, 24.06.2017; Directive 99/41/EC of the European Parliament and of the Council amending Council Directive 89/398/EEC on the approximation of the laws of the Member States relating to foodstuffs intended for particular nutritional uses, Internet stranica: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%203607%201999%20REV%201>, 24.06.2017; Council Directive 92/52/EEC of 18 June 1992 on infant formulae and follow-on formulae intended for export to third countries, Internet stranica: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0052&from=EN>, 24.06.2017; Directive 2000/13/EC of the European Parliament and of the Council of 20 March 2000 on the approximation of the laws of the Member States relating to the labelling, presentation and advertising of foodstuffs, Internet stranica: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0013&from=EN>, 24.06.2017; Commission Directive 1999/21/EC of 25 March 1999 on dietary foods for special medical purposes, Internet stranica: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0021&from=EN>, 24.06.2017; Commission Directive 2006/125/EC of 5 December 2006 on processed cereal-based foods and baby foods for infants and young children, Internet stranica: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0125&from=EN>, 24.06.2017.

vaju dojenje, kao najbolji način ishrane odojčeta, koji je zdrav kako za dete tako i za majku. Navedeni propisi omogućavaju dojenje, a primenu zamena za majčino mleko preporučuju tek u drugom koraku, kada dojenje iz nekog razloga nije moguće. Radi se, međutim, uvek o opštoj zaštiti majke i deteta, kao i o preporukama o primarnosti dojenja. Preporuke, kao ni obavezujuća regulativa nisu fokusirani na obaveze države, zdravstvenih ustanova i zdravstvenih radnika, proizvođača i distributera zamena za majčino mleko, kao ni drugih učesnika u procesu ishrane odojčadi da insistiraju na dojenju i da vode računa o ograničenom reklamiranju zamena za majčino mleko, u skladu sa Kodeksom SZO, i potencijalno, sa Direktivom Komisije 2006/141/EZ, u procesu harmonizacije sa pravom EU. Kako je Direktiva 2006/141/EZ usklađena sa i poziva se na Kodeks SZO, i kako je Srbija, u ovom trenutku potpisnik, pre svega, Kodeksa SZO, biće izložen stepen usaglašenosti i preporuke koje proističu iz analize Kodeksa i nacionalne regulative.

Nacionalna regulativa koja sadrži odredbe Kodeksa su: Zakon o bezbednosti hrane¹³, Zakon o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe¹⁴, Zakon o oglašavanju¹⁵, Pravilnik o označavanju upakovanih namirnica namenjenih za ishranu odojčadi i male dece¹⁶, i Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda¹⁷.

U oblasti oglašavanja domaći propisi sadrže odredbe o tome: da se zabranjuje oglašavanja mleka, druge hrane i pića za odojčad do 6 meseci (Zakon o oglašavanju); da početne formule ne mogu da se reklamiraju na mestima prodaje, davanjem uzoraka ili primenom nekih drugih promotivnih metoda za poboljšanje prodaje, kao što su posebna pakovanja, davanje popusta, nagrada, posebne prodaje, reklamne prodaje i povezane prodaje; da proizvođači i distributeri početnih formula za odojčad ne smeju davati svoje proizvode, uzorke ili neke druge promotive poklone građanima, trudnicama, majkama ili članovima njihovih porodica, besplatno ili po sniženoj ceni, bilo direktno ili indirektno preko zdravstvenih ustanova ili zdravstvenih radnika; da je reklamiranje početnih formula za odojčad ograničeno na publikacije specijalizovane za negu beba i naučne publikacije. Takvo reklamiranje mora da bude u skladu sa zahtevima navedenim u pravilniku koji se odnosi na označavanje i mora da sadrži samo naučne informaci-

¹³ Zakon o bezbednosti hrane, Službeni glasnik RS, br. 41/2009.

¹⁴ Zakon o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe Službeni glasnik RS, br. 92/2011.

¹⁵ Zakon o oglašavanju, Službeni glasnik RS, br. 6/2016.

¹⁶ Pravilnik o označavanju upakovanih namirnica namenjenih za ishranu odojčadi i male dece, Službeni list SCG, br. 4/2005.

¹⁷ Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda, Službeni glasnik RS br. 45/2010.

je i podatke. Ove informacije ne mogu da stvaraju utisak da je hranjenje iz bočice ekvivalentno ili bolje za odojčce od dojenja. (Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda).

U oblasti donacija domaći propisi sadrže odredbe o tome: da donacije informativne i edukativne opreme od strane proizvođača i distributera početnih formula mogu biti ostvarene samo uz zahtev i pismeno odobrenje MZ ili u okviru smernica datih u tu svrhu; da na toj opremi može stajati naziv ili logo kompanije donatora, ali ne i brend početne ili prelazne formule za odojčad i da se mogu distribuirati samo u okviru zdravstvenog sistema; da se početne formule za odojčad iz donacija ili iz prodaje po sniženim cenama institucijama ili organizacijama u kojima se one koriste ili se iz njih distribuiraju, smeju koristiti samo u svrhe ishrane odojčadi koja se mora hraniti početnim formulama za odojčad i samo u trajanju koliko je to neophodno. (Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda).

U oblasti informativnih materijala domaći propisi sadrže odredbe o ograničenjima (u skladu sa članom 4 Kodeksa) koja informativni materijali namenjeni trudnicama i majkama treba da sadrže (Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda).

U oblasti obeležavanja domaći propisi sadrže odredbe o tome: da namirnice koje se stavljaju u promet sa oznakom "formula mleko za mlađu odojčad" iza reči "važne napomene", sadrže sledeće navode: da je dojenje (bez dodavanja vode ili drugih namirnica) najbolji način ishrane za decu do šest meseci starosti; da je odluka majke da ne doji svoje novorođenče štetna po njegovo zdravlje, a da se jednom doneta odluka teško menja; da nijedna namirnica, uključujući i posebno formulisane proizvode, ne može da obezbedi sve sastojke koje ima majčino mleko i koji se na pravi način mogu obezbediti samo dojenjem; da se namirnica može koristiti samo uz savet zdravstvenih radnika koji su kvalifikovani da se brinu o zdravlju odojčeta i koji su nezavisni od proizvođača hrane za odojčad i malu decu; da dojenje, uz upotrebu dopunskih namirnica, treba nastaviti i posle šest meseci do kraja druge godine starosti deteta; da namirnice namenjene za ishranu odojčadi i male dece moraju imati uputstvo o načinu pripreme obroka na srpskom jeziku i jednostavno za razumevanje, kao i crtež, odnosno skicu koja bliže objašnjava tekst uputstva. Uputstvo sadrži upozorenje: "ako se obrok ne priprema u skladu sa uputstvom, rizikujete da oštetite zdravlje deteta"; da nije dozvoljeno isticanje slike odojčeta, majke i deteta i drugih slika i crteža na namirnici "zamenjena za majčino mleko", koje majku ili zainteresovanog potrošača mogu dovesti u zabludu; da flašice za hranjenje odojčadi i male dece moraju imati iza reči "važne napomene", sledeće navode: da je isključivo dojenje najbolji način ishrane za decu od rođenja do navršenih šest meseci starosti. Dojenje, uz upotrebu dopun-

ske hrane, treba nastaviti i posle šest meseci do kraja druge godine starosti deteta. Dojenje štiti dete od proлива i drugih bolesti; da hranjenje flašicom može negativno uticati na dojenje deteta; da je strogo pridržavanje uputstva za čišćenje i sterilizaciju veoma važno za zdravlje deteta; da je opasno ostaviti dete da se samo hrani flašicom; da hranjenje flašicom i produženi kontakt sa zaslađenim tečnostima, formulama i hranom može prouzrokovati teža oštećenja zuba deteta; da deklaracija za početne formule za odojčad i prelazne formule za odojčad mora da bude dizajnirana tako da obezbedi neophodne informacije o odgovarajućoj upotrebi proizvoda na način koji ne sme da obeshrabri dojenje. Nije dozvoljena upotreba termina kao što su "humanizovano", "maternizovano", "adaptirano" i sl; da deklaracija za početne formule za odojčad može da sadrži samo nutritivne i zdravstvene izjave, kao i uslove koje su navedene u Pravilniku; da formule za odojčad moraju biti deklarirane na način koji obezbeđuje da potrošač može da napravi jasnu razliku između ovih proizvoda u cilju izbegavanja opasnosti od zamene početne formule za odojčad i prelazne formule za odojčad; da se svi prethodno navedeni zahtevi, zabrane i ograničenja koja se odnose na deklaracije odnose i na : 1) prezentaciju proizvoda u smislu njegovog oblika, izgleda ili pakovanja, upotrebljenih materijala za pakovanje, načina aranžiranja i mesta na kome su izloženi; 2) reklamiranje. (Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda i Pravilnik o označavanju upakovanih namirnica namenjenih za ishranu odojčadi i male dece).

Preporuke za promenu propisa Republike Srbije u skladu sa Kodeksom

Odredbe Kodeksa su delimično prisutne u nacionalnoj regulativi, ali jedan njen deo ipak izostaje.

Član 4 Kodeksa uređuje *odgovornost država* da obezbeđuju dosledne i objektivne informacije o ishrani odojčadi i male dece.

Nacionalna regulativa ne sadrži obavezu države/Ministarstva zdravlja da obezbedi dosledne i objektivne informacije o ishrani odojčadi i male dece, koje su propisane Kodeksom, kao ni mehanizme za realizaciju ove obaveze. Potrebno je propisati i obavezu države/Ministarstva zdravlja da planira, obezbeđuje, dizajnira i širi informacije i da ih kontroliše. Ona se, takođe, ne odnosi uvek na sve proizvode pokrivena Kodeksom, već, u određenim slučajevima, samo na početne formule.

Potrebno je u Zakonu o oglašavanju propisati obavezu Ministarstva zdravlja, odnosno odgovornost države da obezbeđuje dosledne i objektivne informacije o ishrani odojčadi i male dece, u skladu sa članom 4 Kodeksa. Informativni materijali treba da sadrže elemente propisane u članu 4 Kodeksa, odnosno ne smeju da sadrže slike ili tekst kojim se idealizuje korišćenje zamena za majčino mleko.

U Zakon o oglašavanju treba uneti odredbu da Ministarstvo zdravlja ima obavezu planiranja, obezbeđivanja, dizajniranja i diseminacije informativnog materijala ili njegove kontrole, pa ovu obavezu eventualno razraditi kroz Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda.

Član 43, stav 1 Pravilnika o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda potrebno je izmeniti, tako što će biti regulisano da donacije informativne ili edukativne opreme ili materijala od strane proizvođača i distributera *svih proizvoda pokrivenih Kodeksom* (a ne samo početnih formula) mogu biti ostvarene samo na zahtev i uz pismeno odobrenje Ministarstva zdravlja ili u okviru smernica koje daju ti organi.

Član 5 Kodeksa uređuje zabranu reklamiranja ili druge vrste promocije proizvoda koji su zaštićeni ovim Kodeksom, od strane *proizvođača i distributera* opštoj javnosti.

Odredbe Zakona o oglašavanju Republike Srbije o zabrani oglašavanja su potpune u vrsti aktivnosti, ali nedostatne u vrsti proizvoda za koje zabrana važi, jer se odnose samo na početne formule za odojčad, odnosno na mleko, drugu hranu i piće za odojčad do šest meseci starosti, i pribor za njihovo korišćenje, a ne i na druge proizvode na koje se Kodeks odnosi: prelazne formule za dojčad, druge mlečne proizvode, hranu i napitke, uključujući dopunsku hranu koja se daje preko bočice, kada je reklamirana ili na drugi način prikazana kao odgovarajuća, sa ili bez modifikacija, za korišćenje kao delimična ili potpuna zamena za majčino mleko, kao ni bočice i cucle za bočice za tu vrstu hrane.

Potrebno je član 24 Zakona o oglašavanju i član 42 Pravilnika o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda, dopuniti time što će se zabrana oglašavanja proširiti i na druge proizvode na koje se Kodeks odnosi: prelazne formule za odojčad, druge mlečne proizvode, hranu i napitke, uključujući dopunsku hranu koja se daje preko bočice, kada je reklamirana ili na drugi način prikazana kao odgovarajuća, sa ili bez modifikacija, za korišćenje kao delimična ili potpuna zamena za majčino mleko, kao ni bočice i cucle za bočice za tu vrstu hrane. Takođe je potrebno je dosledno sprovesti redovan nadzor nad primenom propisanih obaveza ili zabrana, po propisanoj dinamici. Kako iniciranje vanrednog nadzora ne zavisi od inspekcija, već od inicijatora tj. drugih lica kojima to nije obaveza, do njega u ovoj oblasti nikada ne mora doći. Zato bi situacije kršenja propisanih obaveza trebalo nadzirati, korigovati ili sankcionisati kroz redovan nadzor.

Član 6 Kodeksa uređuje *ponašanje zdravstvenog sistema i zdravstvenih radnika i saradnika*.

Nacionalna regulativa je delimično usaglašena sa članom 6 Kodeksa i to kroz Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda, član 43. Postoji obaveza da se, početne formule za odojčad iz donacija ili iz prodaje po sniženim

cenama institucijama ili organizacijama u kojima se one koriste ili se iz njih distribuiraju, smeju koristiti samo u svrhe ishrane odojčadi koja se mora hraniti početnim formulama za odojčad i samo u trajanju koliko je to neophodno. Nedostaje, međutim, ista obaveza donatora proizvoda da proizvode u ovu svrhu doniraju samo dok je to potrebno. Osim toga, Pravilnikom je obuhvaćena samo početna formula, a ne i drugi proizvodi pokriveni Kodeksom.

Potrebno je naglasiti, u Pravilniku o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda, da postoji obaveza i donatora zaliha formule za mlađu odojčad ili drugih proizvoda zaštićenih zakonom, da ih donira samo u svrhe ishrane odojčadi koja se mora hraniti na taj način i to samo u neophodnom trajanju, u skladu sa članom 6 Kodeksa. Takođe, u skladu sa Rezolucijom 39.28 – 1986 treba u pravnu regulativu inkorporisati odredbu da minimume zamena za majčino mleko koji su potrebni zdravstvenim ustanovama, treba nabavljati putem javnih nabavki, a ne kroz donacije.

Deo člana 6 Kodeksa nije sadržan u nacionalnoj regulativi. On se tiče obaveza zdravstvenih vlasti u cilju promocije dojenja i edukacije, kao i obaveza zdravstvenih ustanova i zdravstvenih radnika vezanih za dojenje i reklamiranje formula. U odgovarajuće propise nacionalne regulative treba inkorporisati veći deo člana 6 Kodeksa SZO i to:

1. Potrebno je Zakon o bezbednosti hrane dopuniti unošenjem odredbe da će Ministarstvo zdravlja/Institut za javno zdravlje Srbije preduzeti mere u cilju podsticanja i zaštite dojenja, te promovisanja principa Kodeksa SZO.

2. Potrebno je dopuniti Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda time što će se uneti odredbe o konkretnim obavezama Ministarstva zdravlja/Instituta za javno zdravlje Srbije i zdravstvenih ustanova, u ovom kontekstu i to:

– Ministarstvo zdravlja/Institut za javno zdravlje izdaje uputstvo sa informacijama za zdravstvene radnike vezanim za njihove obaveze, uključujući navedene informacije iz člana 4.2. Kodeksa (koje sadrže informativni i edukativni materijali).

– Zdravstvene ustanove ne smeju promovisati formule za mlađu odojčad niti druge proizvode zaštićene Kodeksom (sa izuzetkom diseminacije informacija zdravstvenim radnicima u naučne i stručne svrhe); one ne treba da prikazuju proizvode zaštićene ovom regulativom, plakate ili postere koji se tiču takvih proizvoda ili da distribuiraju materijale proizvođača ili distributera, sem onog koji je u skladu sa Kodeksom (član 4.2).

– Ukoliko je ishrana formulom za mlađu odojčad neophodna, nju treba da demonstiraju zdravstveni radnici ili drugi zaposleni u društvenim službama, i to samo majkama ili porodicama koje treba to da koriste. Data informacija treba da sadrži jasno objašnjenje o rizicima nepravilnog korišćenja.

Član 7 Kodeksa uređuje ponašanje *zdravstvenih radnika i proizvođača i distributera* u cilju podrške i zaštite dojenja. Nacionalna regulativa je delimično usaglašena sa članom 7 Kodeksa i to kroz Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda, članovi 36, 37, 38, 39, 40, 41 i 42.

Pravilnik bi trebalo proširiti na sve proizvode zaštićene Kodeksom. Takođe bi trebalo urediti obavezu zdravstvenih radnika da ohrabruju i štite dojenje i da se upoznaju sa svojim odgovornostima koje proizilaze iz Kodeksa, uključujući i informacije iz člana 4.2 Kodeksa. Pravilnik dopuniti odredbom da informacije, koje proizvođači i distributeri reklamiraju ili pružaju zdravstvenim radnicima u vezi sa svim proizvodima zaštićenim Kodeksom, moraju da sadrže sve informacije propisane članom 4.2 Kodeksa, uključujući, dakle i sledeće informacije: o ishrani majke i pripremi za dojenje i za njegovo održavanje; negativne efekte koje uvođenje delimične ishrane na bočicu ima na dojenje; teškoće promene odluke da se ne doji; pravilno korišćenje formule za mlađu odojčad, tamo gde je to potrebno, bez obzira da li se radi o industrijski proizvedenoj ili domaćoj; ukoliko postoji informacija o korišćenju ove formule, treba da budu navedene i: socijalne i finansijske implikacije njenog korišćenja; rizici po zdravlje od neadekvatne hrane ili metoda ishrane; i, naročito, rizici po zdravlje od nepotrebnog ili neadekvatnog korišćenja formule za mlađu odojčad i drugih zamena za majčino mleko.

Pravilnik bi trebalo dopuniti izričitom odredbom kojom se proizvođačima i distributerima zamena za majčino mleko, odnosno drugih proizvoda pokrivenih Kodeksom SZO, zabranjuje da zdravstvenim radnicima ili članovima njihovih porodica nude finansijske ili materijalne podsticaje u cilju promovisanja proizvoda zaštićenih Kodeksom, i odredbom kojom se ovima zabranjuje da takve podsticaje primaju.

Trebalo bi ga dopuniti i izričitom odredbom kojom se proizvođačima i distributerima zabranjuje davanje zdravstvenim radnicima uzoraka proizvoda zaštićenih Kodeksom, opreme za njihovu primenu ili korišćenje, sem u svrhu profesionalne evaluacije ili istraživanja u okviru institucije.

U Pravilnik bi takođe trebalo uneti odredbu kojom se proizvođači, distributer ili zdravstveni radnici obavezuju da obaveste zdravstvenu instituciju u kojoj je zdravstveni radnik zaposlen, ukoliko je došlo do obezbeđivanja doprinosa za stipendije, studijska putovanja, istraživačke grantove, prisustvo konferencijama i slično, zdravstvenom radniku.

Član 8 Kodeksa uređuje ponašanje *osoba zaposlenih kod proizvođača i distributera*.

Nacionalna regulativa je delimično usaglašena sa članom 8 Kodeksa i to kroz Zakon o oglašavanju, članovi 16, 24 i 78. Nacionalnu regulativu bi trebalo dopuniti sadržinom člana 8 Kodeksa, i to na sledeći način:

– Ukoliko postoje prodajni podsticaji za zaposlene koji reklamiraju proizvode, obim prodaje proizvoda zaštićenih Kodeksom SZO ne treba da bude uključen u kalkulaciju bonusa, niti bi kvote trebalo da budu ustanovljene posebno za prodaju ovih proizvoda.

– Zabranjuje se osobama zaposlenim na reklamiranju proizvoda zaštićenih Kodeksom SZO da, kao deo svojih odgovornosti, obavljaju poslove edukacije trudnica ili majki odojčadi i male dece. Ove odredbe treba da budu propraćene odgovarajućim sankcijama.

Član 9 Kodeksa uređuje obaveze *proizvođača i distributera* u obeležavanju proizvoda. Nacionalna regulativa je delimično usaglašena sa članom 9 Kodeksa i to kroz Pravilnik o označavanju upakovanih namirnica namenjenih za ishranu odojčadi i male dece, članovi 3, 4, 5, 9, 10 i 11, i Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda, članovi 14, 18 i 36.

Pravilnik o označavanju upakovanih namirnica namenjenih za ishranu odojčadi i male dece, je potrebno dopuniti uvođenjem obaveze proizvođača i distributera da sve proizvode pokrivene Kodeksom SZO označavaju u skladu sa odredbama Kodeksa. Takvi proizvodi su: zamene za majčino mleko, pre svega formule za mlađu odojčad; drugi mlečni proizvodi, hrana i napici, uključujući dopunsku hranu koja se daje preko flašice, same flašice i cucle za bočice.

Član 10 Kodeksa uređuje *kvalitet proizvoda* koji je esencijalni element za zaštitu zdravlja dece i zbog toga mora biti u skladu sa visoko postavljenim standardima. Nacionalna regulativa je delimično usaglašena sa članom 10 Kodeksa i to Zakonom o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe (članovi 4,5 i 8) i Pravilnikom o zdravstvenoj ispravnosti dijetetskih proizvoda (član 7).

Trebalo bi doneti podzakonski akt o načinu deklarisanja, sadržaju deklaracije i označavanju predmeta opšte upotrebe u vezi sa svim elementima zdravstvene ispravnosti i zdravstvenim izjavama, bližim uslovima o deklarisanju i označavanju predmeta opšte upotrebe, a koji će se odnositi i na cucle i bočice (na osnovu člana 8 Zakona o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe) ili upotpuniti postojeće pravilnike u skladu sa Kodeksom.

Član 11 Kodeksa uređuje *odgovornosti različitih aktera* (država, nevladinog sektora, proizvođača i primarnih distributera, i td.) u primeni i nadzoru nad primenom Kodeksa. Nacionalna regulativa donekle usaglašena sa članom 11 Kodeksa je Zakon o oglašavanju, član 2 i 3. Obaveze države, proizvođača, distributera, civilnog sektora, profesionalnih grupa, udruženja i institucija u vezi sa primenom Kodeksa, bi trebalo uvesti u Zakon o bezbednosti hrane i Zakon o oglašavanju, a onda ih razraditi kroz podzakonsku regulativu.

ZAKLJUČAK

Nacionalna regulativa je delimično usaglašena sa odredbama Kodeksa SZO. Ona u velikoj meri i u osnovnim crtama sadrži potrebu i način označavanja zamena za majčino mleko i povezanih proizvoda, zabranu reklamiranja formula-zamena za majčino mleko, potrebu promocije dojenja, ali ne u svim aspektima i detaljima. Osnovna primedba domaćoj regulativi je što se odnosi na početnu formulu za odojčad, a ne i na prelazne formule. Osim toga, vrlo malo odredbi je posvećeno odgovornosti zdravstvenog sistema za promociju, informisanje i podršku dojenju i ograničavanju primene formula. Malo je odredbi posvećeno i ponašanju zdravstvenog sistema i zdravstvenih radnika u ovom kontekstu, kao i odnosu zdravstvenih radnika, s jedne strane i proizvođača i distributera formule, sa druge. Ovome je, međutim, u Kodeksu posvećeno dosta prostora, jer predstavlja osnovnu okosnicu mehanizma podrške dojenju i ograničavanja primene formula, zamena za majčino mleko.

Osim izmene pravne regulative, potrebno je dosledno primenjivati već postojeću regulativu, naročito u oblasti rada inspekcija, odnosno stavljanja u funkciju redovnih mehanizama kontrole sanitarnih i tržišnih inspektora umesto vanrednih. Naime, pitanje korišćenja zamena za majčino mleko, zbog značaja dojenja, tretira se kao javni interes, pa je malo verovatno da će neko iz individualnog interesa pokrenuti mehanizam vanredne inspekcije u slučaju kršenja obaveza vezanih za dojenje i reklamiranje zamena za majčino mleko. Ovo je stvar od javnog interesa i treba, kao takva, da bude kontrolisana kroz česte redovne inspekcije.

MARTA SJENIČIĆ, LL.D.

Senior Research Associate, Institute of Social Sciences, Belgrade

DRAGAN MILJUŠ, MD, M. Sc.,

Institute for Public Health of Serbia "Dr Milan Jovanovic-Batut"

LEVEL OF LEGISLATIVE ADOPTION OF WHO INTERNATIONAL CODE OF MARKETING OF BREAST-MILK SUBSTITUTES

Summary

National regulation is partially harmonised with the provisions of the WHO International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes. In basic features and in considerable part, it contains necessity and the way for labeling of breast-milk substitutes and related products, ban of marketing of formulas-breast-milk substitutes, necessity to promote breast-feeding. All these issues are, however, not regulated in all aspects and details in national regulation. Its basic lack is that it refers only

to infant formula, and does not encompass follow-up formula as well. There are also small number of provisions dedicated to the responsibility of health system for promotion, information on, and support to the breast feeding and limited application of formula. Small number of provisions is also dedicated to the behavior of health system, producers and distributors of formula. On the other side, Code encompasses a number of provisions devoted to this issue, since this is the main pillar of promotion of breastfeeding and limiting of formula application,.

Beside changes of national legal regulation, it is also necessary to apply already existing regulation, especially in the area of inspections work, i.e. use more regularly mechanisms of control of sanitary and market inspections, instead of irregular ones. Controlled use of its substitutes is in public interest, and, as such should be monitored through regular inspections.